

Δυνατότητα Επιλογής στις Εξαθλιωμένες Μάζες - Οι Ζαπατίστας - Μια ματιά στην ιστορία τους

Του Raul Romero (Μετάφραση: Κρυσταλένια Αμπρέου Τσιτσιρικού)
Μέρος 3ο: Δυνατότητα Επιλογής στις Εξαθλιωμένες Μάζες

Ο ρόλος της Θεολογίας της Απελευθέρωσης

Κατά τη διάρκεια του πολέμου της κατάκτησης και τη διαδικασία του αποικισμού, υπήρχαν άνθρωποι που κατήγγειλαν τις ωμότητες που διαπράχθηκαν από τους εκπροσώπους του ισπανικού στέμματος σε βάρος των ιθαγενών. Αυτές οι φωνές βρήκαν σημαντική απήχηση στους κόλπους της Καθολικής Εκκλησίας. Μια χαρακτηριστική περίπτωση είναι εκείνη του Μοναχού Bartolomé de las Casas. Αιώνες αργότερα, κατά τη διάρκεια του πολέμου της Ανεξαρτησίας, δύο ιερείς, και πάλι, διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο: ο Miguel Hidalgo y Costilla και ο José María Morelos y Pavón. Ωστόσο, μόλις κατά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, ο ρόλος της εκκλησίας και ορισμένων εκπροσώπων της ως αρωγοί στην πορεία κοινωνικών κινημάτων, αναλύθηκε σε βάθος.

Σε μια προσπάθεια να ανανεώσει και να ενισχύσει την Καθολική Εκκλησία, ο Πάπας Ιωάννης XXIII συγκάλεσε το Δεύτερο Συμβούλιο του Βατικανού, το οποίο έλαβε χώρα στο διάστημα μεταξύ 1962 και 1965. Κατά τη συνεδρίαση αυτή αρχέγονες διαφορές εντός του καθολικισμού αναδύθηκαν στην επιφάνεια, ιδιαίτερα εκείνες μεταξύ των «συντηρητικών» και των «μοντέρνων». Ως μέλος αυτού του Συμβουλίου, ο Πάπας Παύλος VI - ο οποίος διαδέχτηκε τον Πάπα Ιωάννη XXIII μετά το θάνατό του - ζήτησε από το Επισκοπικό Συμβούλιο της Λατινικής Αμερικής να επαναπροσδιορίσει το όραμά του, καθώς επίσης και τις πρακτικές που ακολουθεί για να το υλοποιήσει, και να φανεί πιο αλληλένδετο με την πραγματικότητα που επικρατεί στην ήπειρο.

Σε απάντηση στο αίτημα αυτό, πολλοί ιερείς της Λατινικής Αμερικής κήρυξαν την έναρξη της προετοιμασίας για τη Δεύτερη Γενική Συνδιάσκεψη των Επισκόπων της Λατινικής Αμερικής στην πόλη Medellín της Κολομβίας, τον Αύγουστο και το Σεπτέμβριο του 1968. Το συνέδριο είχε παγκόσμιο αντίκτυπο στην Καθολική Εκκλησία, λόγω της σύνθεσής του, των ζητημάτων που έθεσε και των συμπερασμάτων στα οποία κατέληξε.

Αξίζει να υπογραμμίσουμε μερικά σημεία από τη Συνδιάσκεψη:

α) Τα τελικά έγγραφα της Συνδιάσκεψης προσδιόρισαν ζητήματα τα οποία δεν ξεπερνούσαν απλά τα όρια του πεδίου της Καθολικής Εκκλησίας, αλλά αποκάλυψαν ανοιχτά πολιτικές θέσεις σε τοπικό επίπεδο. Ορισμένα από τα έγγραφα αυτά αφορούσαν τα λαϊκά κινήματα, τα μέσα ενημέρωσης, τη δικαιοσύνη, την ανέχεια, τις λαϊκές θρησκευτικές δοξασίες και ούτω καθεξής.

β) Πολλές από τις ιδέες που εκφράστηκαν κατά τη συνάντηση στο Medellín ενίσχυσαν την άποψη πως η εκκλησία όφειλε να καταγγείλει τη συστηματική καταπίεση των φτωχών και την εκμετάλλευση των κοινωνιών του λεγόμενου Τρίτου Κόσμου.

γ) Δεν συμμετείχαν μόνο ιερείς, πήραν μέρος και θρησκευόμενοι, απλοί πολίτες, αλλά κι

ένας σημαντικός αριθμός εκπροσώπων της Βάσης της Εκκλησιαστικής Κοινότητας – επρόκειτο δηλαδή για ένα κοινωνικό κίνημα που γεννήθηκε σε αυτά τα πλαίσια, γεγονός που υποδήλωνε μια ξεκάθαρη επιθυμία της εκκλησιαστικής κοινότητας να συνεργαστεί με την κοινωνία, σε στρατηγικές δράσεις.

δ) Οι συμμετέχοντες έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στις ιστορικές και διαρθρωτικές διαφορές μεταξύ της Λατινικής Αμερικής και της Ευρώπης. Συνεπώς, παρότι θεωρούσαν τους εαυτούς τους μέλη της ίδιας εκκλησίας, κατέληξαν πως οι ρόλοι που καλούνταν να υπηρετήσουν ήταν διαφορετικοί.

ε) Οι συμμετέχοντες δε συμφώνησαν απλά η εκκλησία να αναλάβει το ρόλο της καταγγελίας της εκμετάλλευσης και της καταπίεσης των αυτοχθόνων από τους κατακτητές, αλλά και να περάσει στη σφαίρα της δράσης για να βοηθήσει με κάθε απαραίτητο μέσο, έτσι ώστε, με οργανωμένο τρόπο, οι εξαθλιωμένοι άνθρωποι να επιτύχουν την ανατροπή της κατάστασής τους, δηλαδή την εξάλειψη της ανέχειας που τούς μάστιζε.

Τα αποτελέσματα της Διάσκεψης του Medellín ενθάρρυναν τους θρησκευόμενους και τους απλούς – λαϊκούς ανθρώπους να μελετήσουν σε βάθος το ρόλο της εκκλησίας στη Λατινική Αμερική, εξετάζοντας τα χαρακτηριστικά μιας ηπείρου που σημαδεύτηκε από έντονες και αισθητές σχέσεις εκμετάλλευσης, οι οποίες ήταν απόρροια των δομών – τόσο του αποικιακού όσο και του καπιταλιστικού χαρακτήρα – της υλικής παραγωγής.

Αυτό το ανανεωμένο ενδιαφέρον για το ρόλο της Καθολικής Εκκλησίας στη Λατινική Αμερική ενέπνευσε πολλούς διανοούμενους ώστε να επανεξετάσουν το ρόλο κάποιων ιερέων που στάθηκαν κοντά στους κοινωνικούς αγώνες, και να διαμορφώσουν μια ιστορική άποψη του ρόλου αυτού, που ουσιαστικά δημιούργησε τη λεγόμενη Θεολογία της Απελευθέρωσης (Teología de la Liberación, TL, σύμφωνα με το ισπανικό αρκτικόλεξο).

Ο φιλόσοφος Enrique Dussel εντοπίζει τρεις γενιές θεολόγων του ρεύματος αυτού της Θεολογίας της Απελευθέρωσης: η πρώτη είναι εκείνη η οποία κατά τη διάρκεια της αποικιοκρατίας έλαβε κριτική στάση απέναντι στο ισπανικό στέμμα και συμμαχισε με τους Ινδιάνους. Αρκετές προσωπικότητες ξεχωρίζουν την περίοδο αυτή, όπως ο Μοναχός Antonio de Montesinos, ο Μοναχός Domingo de Vico και ο Μοναχός Bartolomé de las Casas. Τη δεύτερη γενιά εκπροσωπούν επάξια ο José María Morelos y Pavón, ο Miguel Hidalgo y Costilla και ο Μοναχός Servando Teresa de Mier. Αυτοί ηγούνταν του αγώνα που κατέστησε το Μεξικό ελεύθερο και ανεξάρτητο έθνος. Η τρίτη γενιά εμφανίζεται κατά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα και διαρθρώνεται μετά τη Διάσκεψη του Medellín. Προσωπικότητες που ξεχωρίζουν είναι ο Gustavo Gutiérrez (Περου), ο Leonardo Boff (Βραζιλία), ο Camilo Torres (Κολομβία), ο Ernesto Cardenal (Νικαράγουα), ο Jean - Bertrand Aristide (Αϊτή), ο Fernando Lugo (Παραγουάη), ο Oscar Romero Arnulfo (Σαλβαδόρ), ο Sergio Méndez Arceo (Μεξικό) και ο Samuel Ruiz García (Μεξικό).

Για τη Θεολογία της Απελευθέρωσης, σημείο αφετηρίας είναι η σαφής ανάλυση της πραγματικότητας και η ιστορική διαδικασία που επιφέρει την πραγματικότητα αυτή, αλλά πάντα σε θεολογικό επίπεδο. Ο Franz Hinkelammert σημειώνει ότι η Θεολογία της Απελευθέρωσης νοεί τη φτώχεια ως «άρνηση της αμοιβαίας αναγνώρισης μεταξύ των υποκειμένων» και ότι μια κοινωνία φτωχών ανθρώπων είναι μια κοινωνία χωρίς Θεό. «Αυτή η απουσία του Θεού, όμως, είναι αισθητή εκεί όπου κάποιος κραυγάζει (για βοήθεια). Η απουσία του Θεού είναι αισθητή στους φτωχούς ανθρώπους. Οι φτωχοί είναι η παρουσία

του απόντος Θεού. Είναι ζήτημα μιας προφανούς περιπτώσεως αρνητικής θεολογίας, στην οποία η παρουσία του Θεού - μια αποτελεσματική παρουσία – αποδίδεται με την απουσία, μια απουσία που κραυγάζει, μια απουσία εξαναγκαστική.» Για το λόγο αυτό, οι θεολόγοι της απελευθέρωσης επιλέγουν να βοηθήσουν τους φτωχούς ανθρώπους, ώστε να εγκαταλείψουν από μόνοι τους την κατάσταση της φτώχειας, γεγονός το οποίο θα είχε ως αποτέλεσμα την ισότιμη αναγνώριση όλων των ατόμων και την οικοδόμηση της Βασιλείας του Θεού επί της γης.

Η απάντηση των ορθόδοξων ρευμάτων στο εσωτερικό του Βατικανού και σε κάποιες τοπικές κυβερνήσεις ήταν άμεση: ξεκίνησε μια συκοφαντική εκστρατεία εναντίον της θέσης και του έργου των θεολόγων της απελευθέρωσης, οι οποίοι κατηγορήθηκαν για επιρροές από κομμουνιστικές ομάδες και για διασυνδέσεις με τους αντάρτες. Σύμφωνα μ' αυτή τη συλλογιστική, οι θεολόγοι της απελευθέρωσης ήταν υποστηρικτές του μίσους και της βίας, και άρα δεν ήταν άξιοι εκπρόσωποι της Καθολικής Εκκλησίας.

Με τον τρόπο αυτό δημιουργήθηκε σε όλη περίπου τη Λατινική Αμερική ένα είδος συμβίωσης ανάμεσα στο μαρξισμό και στον καθολικισμό. Ως εκ τούτου, οι θεολόγοι της απελευθέρωσης δεν ενδιαφέρονταν να αποτελούν μέρος της ιεραρχικής δομής της εκκλησίας. Το έργο τους επικεντρώθηκε στην κοινωνική οργάνωση, σε συνεργασία με τις εξαθλιωμένες μάζες και με το προλεταριάτο.

Καθώς η συζήτηση ξεπέρασε τα όρια της ρητορικής και της διανόησης, οι θρησκευτικοί επικριτές συνέχισαν το έργο τους προσανατολισμένοι στους «φτωχούς και καταπιεσμένους». Παράλληλα με τις επισκοπικές συνεδριάσεις, στη Λατινική Αμερική το κίνημα που σχηματίστηκε από τη Βάση των Εκκλησιαστικών Κοινοτήτων (στα ισπανικά Comunidades Eclesiásticas de Base, BEC) κέρδιζε έδαφος και όρισε ένα σημείο αναφοράς στη Βραζιλία και στη Νικαράγουα. Ορισμένες εκφάνσεις αυτού του κινήματος μετεξελίχθηκαν ακόμα και σε πολιτικά κόμματα.

Στο Μεξικό η CEB βρήκε αποδοχή κυρίως από τα πλέον περιθωριοποιημένα τμήματα της κοινωνίας. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Miguel Concha δήλωσε ότι «η CEB στο Μεξικό προήλθε από τις φτωχότερες αγροτικές και αστικές περιοχές, από αυτούς που υπέφεραν ένα κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό καθεστώς εκμετάλλευσης, ανέχεια, καταπίεση και δυστυχία. Βασικοί πρωταγωνιστές του κινήματος ήταν οι αυτόχθονες και οι χωρικοί, οι εργαζόμενοι, οι υποαπασχολούμενοι και οι άνεργοι - συνάμα με τους ποιμαντικούς, τους ιερείς, τους θρησκευόμενους και τους λαϊκούς ανθρώπους, των οποίων η ζωή ήταν αφιερωμένη στην παροχή δυνατότητας επιλογής στους φτωχούς – οι οποίοι ανακάλυψαν στο κίνημα της CEB το σπόρο της ελπίδας για την Εκκλησία της Λατινικής Αμερικής, εν γένει, και ειδικότερα για το Μεξικό».

Η μεθοδολογία εργασίας των μελών της CEB περιλαμβάνει πέντε στοιχεία, τα οποία είναι ιδιαίτερα περιγραφικά ως προς τη διαλεκτική σχέση μεταξύ του «νοείν» και του «πράττειν»:

- Να βλέπεις. Να γνωρίζεις τί συμβαίνει, να έχεις επαφή με την πραγματικότητα και να την αναλύεις «τόσο με συλλογικό όσο και με προσωπικό βλέμμα».
- Να σκέφτεσαι. Υπό το φως του Θείου Λόγου και την καθοδήγηση της Εκκλησίας, για να εκφέρεις μια κρίση, με βάση την πίστη, για το τί έχεις ΔΕΙ (πρώτο στάδιο) και να αναπτύξεις ευαγγελικά σχέδια δράσης.

- Να ενεργείς. Να πραγματοποιείς ό, τι έχει προσχεδιαστεί, με παγκόσμιο όραμα, αλλά τοπική δράση – διαρθρωμένα και οργανωμένα - με βάση ένα κοινοτικό πρόγραμμα.
- Να αξιολογείς. Να εκτιμάς τα κατορθώματα, να κατανοείς τις αποτυχίες, να μαθαίνεις από τα μονοπάτια στα οποία βαδίζεις και να επαναπροσδιορίζεις τις δράσεις.
- Να γιορτάζεις. Είναι κατά τη διάρκεια της γιορτής της πίστης και της γιορτής της κοινότητας όπου ευχαριστείς για την παρουσία του Θεού στο ταξίδι και προετοιμάζεσαι για τη συνέχεια.

Οι διάφορες CEB, καθώς επίσης και η επισκοπή του San Cristóbal de las Casas - με επικεφαλής τον Samuel Ruiz García - διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στις αυτόχθονες κοινότητες. Για παράδειγμα, συμμετείχαν ενεργά στη σύγκληση και ανάληψη του Πρώτου Συνεδρίου Αυτοχθόνων το 1974. Αναπαράγοντας τα ψηφίσματα της Διάσκεψης του Medellín, οι θρησκευόμενοι άνθρωποι άρχισαν να εντυπωσιάζουν τους ιθαγενείς με την αντίληψη ότι η Βασιλεία του Θεού θα έπρεπε να υφίσταται στη γη και ότι θα έπρεπε να βασίζεται στη δικαιοσύνη και την αλήθεια. Το έργο της Μητρόπολης ενίσχυσε την εσωτερική οργάνωση των αυτοχθόνων πληθυσμών και τους επέτρεψε να δημιουργήσουν δίκτυα επαφών με παρόμοιες οργανώσεις στους κόλπους της πολιτείας, στο Μεξικό κι ευρύτερα στον κόσμο.

Ωστόσο, όπως συνέβη με τις Δυνάμεις Εθνικής Απελευθέρωσης, το έργο της Μητρόπολης είδε έμελλε να ανατραπεί από την ιδιαίτερη κοσμοαντίληψη των ιθαγενών λαών, στο βαθμό που άρχισε να διαρθρώνεται ένα είδος «εκκλησίας των αυτοχθόνων», η οποία αποτελείτο από 2.608 κοινότητες με 400 προ-διακόνους και 8.000 κατηχητές, οι οποίοι, παρότι συντονίζονταν με τη δομή της Μητρόπολης, είχαν μια ορισμένη αυτονομία.

Κατά τη διάρκεια της φάσης της «συσσώρευσης δυνάμεων στη σιωπή» του EZLN, ένας μεγάλος αριθμός των μαχητών βρέθηκαν μεταξύ των Ινδιάνων που είχαν συνεργαστεί με την CEB και την Επισκοπή του San Cristóbal de las Casas. Όχι πως η ένταξή τους είχε προσχεδιαστεί, αλλά το έργο του Samuel Ruiz είχε ως αποτέλεσμα οι κοινότητες των γηγενών πληθυσμών να καταστούν το ιδανικό προίμιο για το πολιτικό έργο που ανέπτυξαν αργότερα οι νέο-Ζαπατίστας. Έτσι, πολλοί από τους ιθαγενείς οι οποίοι υπήρξαν προ-διάκονοι και κατηχητές της «εκκλησίας των αυτοχθόνων», επέλεξαν να ενταχθούν στις τάξεις του EZLN.

Όπως έχουμε δει στο σύνολο της μικρής αυτής μνείας στους Ζαπατίστας, πίσω από τον EZLN, που κήρυξε τον πόλεμο στο Μεξικανικό στρατό την 1η Ιανουαρίου του 1994, βρίσκεται ένα πολύπλοκο πλέγμα πολιτικών και πολιτιστικών οραμάτων που διαπλέκονται μεταξύ τους κι εν τέλει αναδεικνύουν μια πραγματικότητα καταπίεσης και εκμετάλλευσης προς ένα μεγάλο τμήμα της κοινωνίας. Δεν είναι μόνο ένας αγώνας για τους αυτόχθονες πληθυσμούς - αν εξετάσουμε προσεκτικά την Πρώτη Διακήρυξη από τη Ζούγκλα Lacandonα δε θα βρούμε την παραμικρή αναφορά στους ιθαγενείς – ο αγώνας τους είναι πολύ ευρύτερος, είναι για τον «Μεξικανικό λαό».

Οι αγώνες ενάντια στην αποικιοκρατία και την κατάκτηση, οι αγώνες για να γίνει το Μεξικό μια ελεύθερη, ανεξάρτητη και κυρίαρχη χώρα, και οι αγώνες ενάντια στον καπιταλισμό και στην ιμπεριαλιστική του μορφή είναι η ιστορική ουσία της εξέγερσης των ιθαγενών που συγκλόνισε τον κόσμο κι εμπνέει - ακόμη και σήμερα - μεγάλη εκτίμηση.

Έτσι, ο EZLN μπορεί να θεωρηθεί ως ένα κίνημα που καλεί σε αγώνες για την εθνική απελευθέρωση, η οποία θα καταστήσει δυνατή μια δίκαιη και ισότιμη ανάπτυξη της κοινωνίας. Αλλά ο αγώνας τους δίνεται επίσης για να γίνει το Μεξικό ένα δημοκρατικό έθνος, βάζοντας τέλος στη «μονοκομματική δικτατορία», η οποία κυβέρνησε τη χώρα αυτή για περισσότερο από 70 χρόνια, και τώρα κρατά και πάλι τα ηνία της κυβέρνησης.

Υπάρχουν, επίσης, πολλές εξελίξεις σχετικά με τους νεο-Ζαπατίστας. Θα αναφέρουμε μία μόνο πτυχή, ιδιαίτερης σημασίας. Ο αγώνας τους δε δίνεται προκειμένου να αδράξουν την κρατική εξουσία και στη συνέχεια να εγκαταστήσουν ένα σοσιαλιστικό ή κομμουνιστικό καθεστώς, όπως συνέβη στις περισσότερες από τις χώρες της Λατινικής Αμερικής και του κόσμου, όπου έγιναν ένοπλες εξεγέρσεις. Αντιθέτως, οι πρωταρχικές απαιτήσεις τους είναι μετά βίας απαιτήσεις – οι ελάχιστα αναγκαίες για τη διαμόρφωση μιας αξιοπρεπούς ζωής: «Εργασία, γη, στέγη, τροφή, υγεία, παιδεία, ανεξαρτησία, ελευθερία, δημοκρατία, δικαιοσύνη και ειρήνη».

Από αυτή την άποψη λοιπόν, μπορούμε να πούμε ότι ο EZLN είναι μια σύνθεση, μια κοινωνική διαδικασία, η οποία καταφέρει να συγκεράσει ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών αιτημάτων, παραδόσεις των κοινωνικών αγώνων και ρεύματα κριτικής σκέψης, παρόντα καθ' όλη την ιστορία του Μεξικού, αλλά και του κόσμου. Ταυτόχρονα δε ανακτά νέες προσεγγίσεις που σχετίζονται με την εποχή τους. Για τους λόγους αυτούς, σήμερα, 30 χρόνια μετά την ίδρυσή του και σχεδόν 20 χρόνια από την πρώτη δημόσια εμφάνισή του, μετά από έντονες και σύνθετες διαδικασίες, επιθυμούμε την ανοικοδόμηση και την οικοδόμηση της ιστορίας. Υπάρχουν πολλοί από εμάς ανά τον κόσμο, οι οποίοι εξακολουθούμε να φωνάζουμε «Ζήτω ο EZLN!».

Πηγή: Subversiones.org